

Mi ne želimo biti ravnopravne: žene u zatvorskom sistemu u Bosni i Hercegovini

Predrag Puharić

Više od pola miliona žena i djevojaka su zatočene u zatvorima širom svijeta, bilo kao zatvorenice ili osuđenice na zatvorsku kaznu. U Evropi, oko 100.000 žena i djevojaka su u zatvoru. (UN-ov Ured za droge i kriminal, 2008.) Žene spadaju u manjinu zatvorenika širom svijeta, konstituišući od 2 do 9 % nacionalne zatvorske populacije. U Bosni i Hercegovini (BiH) podaci iz SPACE¹ studije od 2008. do 2010. pokazuju slične trendove. (CoE, Université de Lausanne, 2010.)

Iako su žene manjina u zatvorskim populacijama u cijelom svijetu, populacija žena u zatvoru značajno raste.² Stopa povećanja broja žena u zatvoru je mnogo veća nego kod muškaraca. (Bastick, 2005.)

Na primjer, u BiH, broj žena u zatvoru je porastao za više od 200 % u posljednjih 10 godina u odnosu na 50 % povećanja u broju muškaraca u zatvoru tokom istog razdoblja. (Prison Reform Trust, 2006.)

Većina djela zbog kojih žene izdržavaju zatvorsku kaznu su djela nasilja i djela vezana za imovinu ili drogu. (Quaker Vijeće za evropske poslove, 2007.) Širom svijeta, žene su češće zatvorene zbog prestupa vezanih za drogu, nego za bilo koji drugi zločin. (Taylor, 2004.)³

Slična je situacija u BiH, gdje je prema podacima iz statističkih godišnjaka FBiH (Federalni zavod za statistiku, 2011.) i RS (Zavod za statistiku Republike Srpske, 2011.) 83 % žena zatvoreno zbog nenasilnih i zločina vezanih za imovinu. Dakle, opravdana je tvrdnja da žene spadaju u ranjivu skupinu u zatvorima, zbog svog pola.

Unatoč činjenici da većina izvještaja iz UN-a, EU, QUNO-a naglašava različite potrebe žena zatvorenica, zatvorski sistemi i zatvorski režimi su gotovo uvijek namijenjeni većini muške zatvorske populacije, osiguravajući jednak tretman za žene i muškarce. Ovaj problem je prepoznat u "QUNO Žene u zatvoru: komentar na UN Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenima" (2008.), gdje se navodi izjava: **"Potrebe i problemi žena zatvorenica su drugačiji od onih kod muškaraca zatvorenika ... Žene zatvorenici imaju različite zdravstvene potrebe, uključujući i one vezane za seksualno i reproduktivno zdravlje žene ... Žene zatvorenice pate od mentalnih bolesti u vrlo visokim stopama. Dok problemi kao što su pretrpanost, loša higijena, te neadekvatni prostori za posjete, mogu utjecati i na muškarce i na žene zarobljenike, postoje i mnogi problemi koji su specifični za žene, odnosno koji utječu na žene zarobljenice na različit ili osobito oštar način".**⁴

Ovo je nažalost slučaj u zatvorskom sistemu BiH. Naime, u procjeni zdravstvenog osiguranja zatvora Bosne i Hercegovine (Savjet Evrope - Terenski ured Sarajevo, 2004.) razni problemi žena u zatvorima su pronađeni i kao takvi su označeni kao problem lokacije zatvora za žene, nedostataka u smještaju, izazovima i problemima sa porodicom i društvenim kontaktima, problemima sa higijenom i posebno nedostataka unutar zdravstvenog sistema.

Nedostatak ravnopravnosti žena u bh. zatvorskom sistemu je takođe vidljiv kroz informacije

¹ Godišnja kaznena statistika Savjeta Evrope, SPACE (Statistiques Pénales Annuelles du Conseil de l'Europe)

² Ovo povećanje se uglavnom pripisuje državnim usvajanjem oštrijih reakcija na nenasilne zločine za koje su žene obično uhapšene (prestupu vezanog za imovinu i drogu, koji se u mnogim upravama karakterišu kao sitne ili manje ozbiljne prestupe.)

³ "Većina ovih žena ne treba biti u zatvoru uopće. Većina se tereti za manje ili nenasilne prijestupe i ove žene ne predstavljaju opasnost za javnost. Mnoge od njih su u zatvoru zbog siromaštva i nemogućnosti plaćanja kazne. Veliki dio je u potrebi za liječenjem mentalnih poteškoća ili ovisnosti, umjesto potrebe od izolacije iz društva. Mnoge žene su i same žrtve, ali su zatvarane zbog diskriminirajućeg zakona i prakse. Sankcije i mjere zajednice bi poslužile društvenim zahtjevima reintegracije ogromne većine puno učinkovitije od zatvora." (UN-ov Ured za droge i kriminal, 2008.)

⁴ Tretman žena u zatvoru mora biti vođen ne samo po UN minimalnim standardnim pravilima za postupanje sa zatvorenima i drugim specifičnim smjernicama koje se odnose na zatvor, ali po svim važećim instrumentima za ljudska prava (i, gdje je relevantno, međunarodnog humanitarnog prava). To uključuje: Opća deklaracija o ljudskim pravima (Ujedinjene nacije, 1948.); Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (Ujedinjene nacije, 1979.); Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenima prema Ujedinjenim nacijama (Ujedinjene nacije, 1955.); Osnovna načela za tretman zatvorenika (Ujedinjene nacije, 1990.); Evropska zatvorska pravila iz 2006. (Savjet Evrope, 2006.); Rezolucija evropskog parlamenta (2008.) o konkretnoj situaciji žena u zatvoru i uticaj zatvaranja roditelja na društveni i porodični život; Tijelo načela za zaštitu svih lica pod bilo kojim oblikom pritvora ili zatvora (Ujedinjene nacije, 1988.); Evropska konvencija za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (Evropski komitet za sprečavanje od mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, 2004.); Kijev deklaracija o zdravlju žena u zatvoru i sl.

iz institucije za ljudska prava ombudsmena BiH u "Posebnom izvještaju o stanju ljudskih prava u ustanovama za izvršenje kaznenih sankcija u Bosni i Hercegovini" (Ustanova za ljudska prava/Ombudsmeni BiH, 2012.), gdje se navodi: **"Nažalost, u ovim institucijama je još uvijek uobičajena praksa da žene rade sudjelujući samo u tradicionalno ženskim poslovima kao što su šivanje ili rukotvorine, ili obavljaju pomoćne poslove u kuhinji i higijeni ... U Tuzli, žene zarobljenice su se također žalile na nedostatak razumijevanja za njihove specifične potrebe koje su biološki određene, te da ne dobivaju dovoljno higijenskih potreština."**

Zaključak

Ovo istraživanje je identifikovalo veliki broj indikatora na osnovu kojih su žene u zatvorskom sistemu Bosne i Hercegovine diskriminisane:

- Geografska pozicija kao faktor diskriminacije na osnovu pola;
- Uslovi smještaja u zatvorima za žene;
- Muškarci upravljaju zatvorima;
- Klasifikacija sigurnosti zatvora (dijelovi zatvora) za žene;
- Unutrašnja klasifikacija zatvora zatvorenica;
- Tjelesni pregled;
- Žene uposlenice nadziru zatvorenice;
- Odvajanje ženskih i muških zatvora;
- Porodični i društveni kontakt;
- Higijena zdravstvena zaštita i HIV/AIDS provjera;
- Obrazovanje usmjereno ka ženama i programi obuke;
- Žene sa posebnim potrebama;
- Žene koje nisu državljanke BiH i pripadnice nacionalnih manjina.

Prijedlozi politika

Nažalost, ustanovili smo da **trenutno politika o stanju žena zarobljenica u bosanskohercegovačkim zatvorima ne postoji** i sa validnim argumentima možemo konstatovati da:

- Zatvorsko okruženje u bh. zatvorskom sistemu ne uzima u obzir određene potrebe žena zatvorenica.
- Nedostaci i propusti u prepoznavanju specifičnih potreba zatvorenica u bh. zatvorskom sistemu mogu dovesti do diskriminacije bazirane na polovima i kršenju njihovih ljudskih prava (brojni CPT izvještaji upozoravaju o tim pitanjima).

- Nedostaci liječenja posebno prilagođeni potrebama žena dovode do neadekvatne resocijalizacije i reintegracije.

Prvi prijedlog politike predložen ovim istraživanjem je stvoriti **Priručnik o ženama i zatvorima u BiH** koji će moći koristiti dioničari, upravitelji zatvora i osoblje na svim nivoima zatvora, kao i lica odgovorna za politiku poboljšanja stanja zatočenih žena u BiH. Dugoročno, primjena ovog priručnika će dovesti do stvaranja zajedničkog i jedinstvenog rodno osjetljivog odgojnog postupka u svim zatvorima u BiH te u konačnici pridonijeti višoj razini jednakosti i ravnopravnosti žena u pravom smislu tih riječi.

Prijedlog politike II predlaže **"jačanje alternativnih kaznenih sankcija za žene", kao i "upućivanje na životni put žena u kazneno popravnom sistemu"** kao način rješavanja problema "zatočenih žena".

Akcije za postizanje jednakosti i ravnopravnosti zatvorenica u zatvorskom sistemu BiH u svom pravom smislu

Uspoređujući ta tri prijedloga politika u odnosu na kriterijume za poboljšanje položaja zatvorenica kako bi uspješno smjestili specifične potrebe žena zatvorenica u bh. zatvorima, efikasnost, isplativost i osoblje potrebno za njihovu provedbu, došli smo do zaključka da je ispravna kombinacija prijedloga I i prijedloga II najbolje rješenje u bh. kontekstu.

Adekvatna kombinacija navedena dva prijedloga će služiti kao smjernica za djelovanje koje je moguće i realno u kratkom roku, ali održiva u dugom roku, jer to će dovesti do trajnih promjena u zatvorskom sistemu. Takođe, ova kombinacija će potaknuti pitanja za daljnji rad na poboljšanju prakse na razini kaznionica. Primjena predlaganja rješenja problema u navedene dvije studije politike, u dužem vremenskom roku, može dovesti do smanjenja polne diskriminacije u zatvorskom sistemu Bosne i Hercegovine izvan puke norme.

Citirana djela

Bastick, M. (2005). *Kratak osvrt na minimum standardnih pravila za postupanje sa zatvorenicima*. Ženeva: Quaker ured Ujedinjenih nacija.

CoE, Université de Lausanne. (2010) *SPACE I & II*. Lausanne: ICDP/ESC, UNIL-Sorge.

Federalni ured za statistiku (2011) *Statistički godišnjak*. Sarajevo: Federalni ured za statistiku.

Quaker vijeće za evropske poslove. (2007). *Žene u zatvoru: pregled uslova u državama članicama Savjeta Evrope*. Brisel: Quaker vijeće za evropske poslove.

Institut za statistiku Republike Srpske. (2011). *Statistički godišnjak*. Banja Luka: Institut za statistiku Republike Srpske.

Taylor, R. (2004). *Žene u zatvoru i djeca zatvorenih majki: preliminarna studija*. Ženeva: Quaker ured Ujedinjenih nacija.

Institucija za ljudska prava.Ombudsmen BiH. (2012). Podatak 12 2012, iz Institucije za ljudska prava. Ombudsmen of BiH: http://www.ombudsmen.gov.ba/materijali/publikacije/SI_Zatvori_HR_2012.pdf

UN ured za Droge i zločin. (2008). *Priručnik za upravitelje zatvora*. UN Ured za Droge i Kriminal.

Ujedinjene nacije. (2000). *Žene u kazneno-popravnom sistemu (A/Conf.187/12) – Temelj za radionicu o ženama u kazneno-popravnom sistemu. Deseti Kongres UN-a o prevenciji kriminala i postupanja sa prijestupnicima*.

Walmsley, R. (2006). *Svjetska lista žena u zatvoru*. London: Međunarodni Centar za Zatvorske Studije.

WHO Regionalni Ured za Evropu. (2009). Baza podataka zdravlja u zatvoru [*online baza podataka*]. Podatak January 26, 2009, iz WHO Regionalnog Ureda za Evropu: <http://data.euro.who.int/HIP>

Predrag Puharić rođen je u Sarajevu 1977. gdje je završio osnovnu i srednju školu. Diplomirani kriminalista, trenutno na postdiplomskom studiju Aplikativne kriminalistike. Primarni fokus mu je kompjuterski kriminalitet i forenzika, ali se bavi i kriminološkim istraživanjima u području maloljetnika i žena. Saradnik je Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije te jedan od osnivača Centra za istraživanje politike suprotstavljanja kriminalitetu.

Fond
otvoreno društvo
Bosna i Hercegovina

Fond otvoreno društvo BiH pokrenuo je Program podrške istraživanjima u oblasti javnih politika početkom 2004. godine. Osnovni cilj programa je unaprijeđenje istraživanja i analize javnih politika kako bi se potaknuo argumentovani dijalog i razvio takav način donošenja odluka u oblasti javnih politika koji će počivati na relevantnim informacijama i realnim opcijama.

Program obuhvata edukaciju iz oblasti istraživanja javnih politika, stipendije za istraživače i mentorstvo u toku istraživanja. Do sada je, u okviru ovog programa, stipendirano 90 istraživača.

Sva istraživanja su dostupna na www.osfbih.org.ba